

Üzenet a szolyvai pokolból

Almássy Géza szakaszvezető, címzetes őrmester

Évek óta készülök erre a beszélgetésre, de Almássy Gézáné, Juliska néni mindig késsőbbre halasztotta. Majd... hisz fájó sebeket kellett felszaggatni, arra kellett és arról kellett emlékezni ami nagyon, de nagyon fáj. Rejtett mikrofon, majd személyes beszélgetés unokájával, leányával. Lassan-lassan összeáll a kép. Igaz, majd egy évig dolgoztam az anyagon, hisz néha-néha egy-két mondatig jutottunk csak, s Juliska néni szeme könnybe lábadt „majd folytatjuk”. Juliska néni akkor mindössze 36 éves, férjhez mehetett volna, de elfelejteni férjét sohasem tudta, ma is úgy beszél róla mint ha élne. Életét gyermekei nevelésének szentelte, s azok nagyon szeretik.

Juliska néni, legyen szíves mondja el élete rövid történetét.

•Almássy Gézáné, szül. Varga Julianna, 1908. június 3-án születtem. Beregszászban. Édesanyám Lőrincz Julianna – kisbirtokos család leánya, édesapám Varga Pál – építész vállalkozó. Hatan voltunk testvérek, három lány (Erzsébet, Irén és én) és három fiú (Pál, Sándor és Béla). Gyermekeveimet az édesapám által épített Baross utcai házban töltöttem. Nagyon szép gyermekkorom volt. Családunkban mindig békesség és szeretett honolt. Édesanyám gyönyörűen kézimunkált, szépen festett. Mi mind örököltük tőle ezt a tehetséget. Édesapám, mint építész több munkást dolgoztatott, nekik az udvar végében lakást épített. Szinte családtagnak tekintette őket. Az általa készített tervek alapján Beregszászban nagyon sok szép ház épült, a legtöbb még ma is áll.

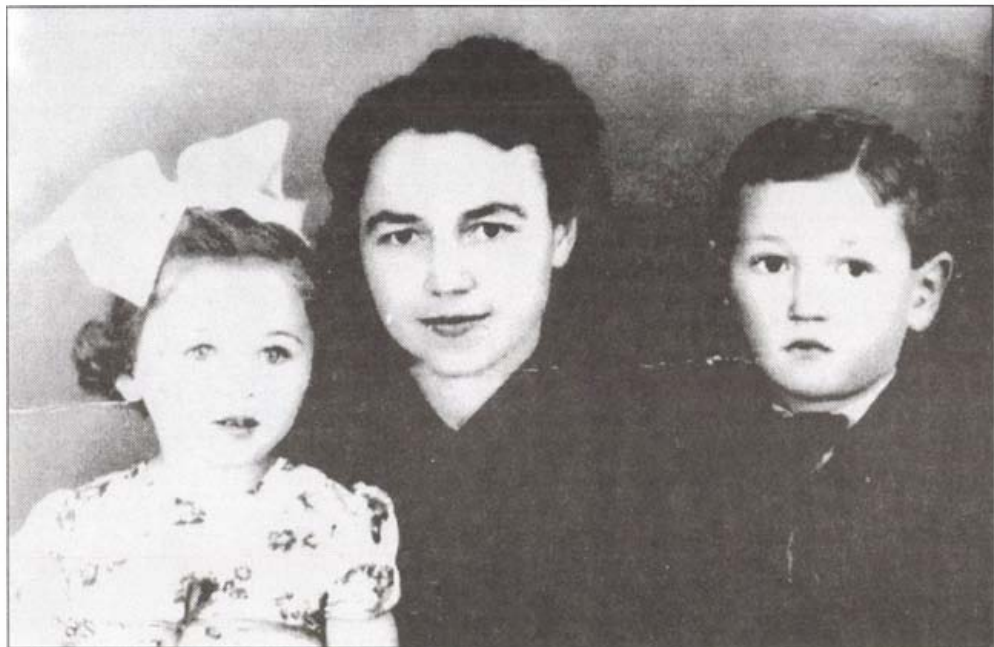
Szüleink nagy gondot fordítottak gyermekeik iskoláztatására. Mind a hatan tanultunk. Nővérem, Irén és én iparművészeti iskolába jártunk. Beregszászban kézimunka üzletünk volt a Fő utcán.

Mutassa be a férjét. Hogyan ismerkedtek meg?

•Férjemmel, Almássy Gézával még diákkoromban ismerkedtem meg, ő gimnazista volt, én a Beregszászi Polgári Iskolába jártam. Férjem Mezőkaszonyban született 1907-ben, édesapja ott volt jegyző. A család hamar visszaköltözött Beregszászba, ahol édesapja telekkönyvvezetőként dolgozott. Ők is hatan voltak testvérek. Férjem kereskedelmi iskolát végzett. A Tiszaháti Üzlet (most a Munkácsi úti zöldséges-bolt) üzletvezetője volt. Majd később a Neuvelt Malom főkönyvelője. Hosszú udvarlás és nagy szerelem kötött össze bennünket, de édesapám hosszú betegsége miatt csak 1936-ban kötöttünk házasságot.

Hol volt a háború alatt?

•Tényleges katonaeveit még a cseh hadseregben töltötte le. 1932-ben Jičín-ből küldött fényképét örzöm. Nem emlékszem pontosan mikor hívták be a magyar hadseregbe, de megvan az az igazolvány, melyet 1941. június 18-án állítottak ki Almássy Géza szakaszvezető részére Szolyván „a Keletmagyarország és Erdély egy részének felszaba-

A halott zsebéből kivett családi kép

dulása emlékére alapított Erdélyi Emlékérem viselésének jogosultságáról". Ezután egy ideig otthon volt, majd újra behívták. Őrzöm a zsoldkönyvét. Ez pontosan mutatja, mikor hívták be újra katonának. 1943. október 1-én hívták be Szentkirályszabadjára, majd 1944. januárjában áthelyezték a Magyar Királyi 8/3 őrszázadhoz. Rangja szakaszvezető címzetes őrmester. A zsoldkönyvében az utolsó beírás így szól: „1944. október 25-én nemtényleges viszonyba helyezve. Munkács, 1944. év okt. hó 25-én.” 1944. október 25-én szerelték le és másnap 1944. október 26-án bevonultak az orosz csapatok Beregszászba. Nagyon boldogok voltunk, hogy a család együtt van.

Beszéljen családjáról.

•Két gyermekünk volt: Gabi 1937-ben, Magdi 1940-ben született. Férjem nagyon szerette őket, különösen Magdi volt a kedvence. Ha csak tehetett foglalkozott, játszott velük. Gabi 1943-ban hatéves korában ment első osztályba. 1944 őszén megszűnt a magyar iskola, amikor az oroszok bejöttek, oroszul indították. 1945 őszétől megnyitották a magyar iskolák, de a gyerekeknek meg kellett ismételnit az osztályt.

Hogyan vitték el háromnapos munkára?

•1944. november 13-án a városban öles betűkkel, magyar nyelvre lefordítva jelent meg a Városparancsnokság parancsa, mely szerint jelentkezni kellett a magyar nemzetiességű férfiaknak 18-50 éves korig. Félelmetes volt, hogy azt ígérték haditörvényszék elé kerül, aki nem jelentkezik. A férjem leszerelése után visszament dolgozni a malomba, mint főkönyvelő, a malom munkásai felmentést kaptak, mert munkájukra szükség volt. Férjem 1944. november 19-én munkába ment. Nem jött haza ebédelni, majd délután jött egy ember, akivel sikerült üzenni, hogy ha látni akarom menjek a Bocskai utcai iskolához. Az történt, hogy a malomban megjelentek az orosz katonák, egynéhány ember kivételével összeszedték a magyar férfiakat és egyenesen a gyűjtőhelyre vitték őket. Estére mentünk el a gyerekekkel, Gabi akkor hét, Magdi négy éves volt. Szerencsére kiengedték az iskola kapujához, akkor mondta, hogy háromnapos

volt. Szerencsére kiengedték az iskola kapujához, akkor mondta, hogy háromnapos munkára viszik őket. Én nagyon sírtam, vigasztalt, hogy ne sírjak, biztosan hazajön. Akkor adta ide a jegygyűrűt és a karóráját, mert tudta, hogy úgy is elveszik. Ilyen szomorú Erzsébet napot még nem értem meg. Már 50 éve, de Erzsébet napon még most is mindig sírok. Ez a nap egy nyolc évig tartó, de nagyon boldog házasságnak vetett véget. Másnap november 20-án kísérték őket az állomás felé, mentünk utánuk. A városon keresztül vonult a hosszú csapat, melynek se eleje se vége nem volt. Meglátuk a sorban, odaszaladtunk a gyerekekkel, de egy katona nagyot ütött rajtam és nem engedte odaadni amit készítettem. A gyerekek akkor látták utoljára édesapjukat.

Nagyon nehéz időszak következett. Nem dolgoztam sehol, terhes voltam harmadik gyermekünkkel. A malomból időnként hoztak egy kis lisztet és pénzt is. Nagyon nehezen éltünk. Szüleim már nem éltek, nem nagyon volt aki segítsen rajtunk. Férjemmel együtt vitték el öcsémet, Bélát is. Béla még nőtlen volt, menyasszonya Irénke segített valamikor. Másik öcsém, Sanyi Ungváron dolgozott. Neki sikerült itthon maradni. Legidősebb nővérem, Erzsébet, ezen a télen halt meg gyermekszüléskor (nem volt idejében orvos) másik két testvérem Magyarországon élt.

Nehéz visszaemlékezni ennyi idő után pontosan az eseményekre. Megtudtuk, hogy Szolyvára vitték őket, ott van a nagy gyűjtőtábor, ahol ideiglenesen, amíg nem viszik tovább, tartják az embereket. Aki az asszonyok közül tehetett, megpróbált eljutni Szolyvára.

Mikor és honnan kapta az első levelet?

•Már nem emlékszem ki hozta az első kijuttatott cédulát, amelyet november 26-án írt a férjem, csak arra emlékszem, hogy szaladtam Krajnik Sándornéhoz, hogy vigyen el egy kis csomagot férjemnek, de sajnos már elmentek néhány asszonnyal. Borzasztó volt elolvasni, hogy milyen körülmények között kell ott lenniük, hogy rengetegen vannak egy istállóban és hogy csak kétszer egy nap kapnak vízben főtt paszulyt.

Drága Juliám! XI. 26

Hála Istennek a bajokat leszámítva egészségileg jól vagyok, csak az élelmezés nagyon gyenge. Kétszer kapunk egy nap enni, de mióta itt vagyunk minden nap paszulyt leves volt. Remélem nincs semmi bajotok, adja a jó Isten ne is legyen soha. Voltál a malomban és kaptál-e pénzt? Kik vannak a malomban? Eddig még nem dolgoztunk semmit, a hegyi laktanyában egy istállóban vagyok sokad magammal. Ha küldsz valamit, a kis táskát is küld el, szükségem volna rá, küldj egy kis sót és kenyeret, tüt, cernát, lábost, kanalat, dohányt, egy pár méter vastag spárgát, ha van rá pénzed végy egy kis szalonnát, jó lenne sütni, 1/2 kg elég. A csomagot a Széchenyi utcába viidd Krajnik Sándorékhoz 8. sz. alá, onnan elhozzák. Bani Pali is itt van. Szólj be hozzájuk. Széchenyi út 67. alatt laknak.

A gyerekekkel együtt sokszor csókollak

Géza

Drága Juliám!

Egy cédulát már küldtem, de írok újra. Küldj egy lábost és kanalat, mert amit hoztam eltört, dohányt is küldj és valamilyen papírt cigarettának. Egy kis kaját és a katona nadrágot és pulóvert is küld el. Csók.

Géza. Írj!

Összesen 9 levél jött a Szolyvai haláltáborból. Beszéljen az eseményekről, a levelek történetéről.

•Elhatároztam, hogy más asszonyokkal együtt én is elmegyek Szolyvára, viszek ennivalót amit össze tudok készíteni és meleg ruhát meg amit kér a levelekben. December első napjaira tudtuk megbeszélni az utat. Vonatok nem jártak, szekeret nem tudtunk fogadni. Szerencsére a vasúton magyarok dolgoztak és mondták, hogy egy

tehervonat megy Szolyvára, fát szállít. Megigérték elvisznek, persze a nyitott vagon tetején, a fán. Közben megkaptam a november 30-án írt levelét. A szívem fáj, hogy a többiek már kaptak itthonról valamit és az én férjem még nem, de már meg volt beszélve az út.

Drága Juliám! 1944. XI. 30

Még itt vagyunk Szolyván és talán nem is megyünk tovább. Azt halljuk, hogy rövidesen haza engednek bennünket felvidékieket, bár adná a jó Isten minél hamarabb.

Küldtem már 3 cédulát Neked, megkaptad? Kértem, hogy küldj egyet mást, eddig még nem jött semmi. Azok akikkel egyszerre küldtem a cédulát már kaptak csomagot, az a Krajnikné hozta szekeren akiről írtam, hogy Te is oda vidd. Gondolom, hogy nem kaptad meg a cédulát vagy későn és nem volt időd készíteni valamit. Még eddig mást mint paszulylevest nem kaptunk enni, azt is naponta kétszer. Ha tudsz valakit, hogy jön ide, küldj vele levelet, had tudjam mi van veletek, remélem nincs semmi bajotok. Igaz, hogy már csak karigazgatás van Beregszászban? Úgy halljuk itt, hogy sorozni fognak bennünket a cseh hadsereg részére, még ez volna a jobbik eset.

Vajda Béla és Bani Pál kínáltak meg egy kis hazaival amit kaptak. Rajtuk kívül még sokan kaptak csomagot. Bosznai is itt van, ő is várja, hogy kapjon valamit otthonról, de még eddig nem jött semmi neki sem.

A jó Isten vigyázzon reátok. Szeretettel csókollak a gyerekekkel együtt

Géza

Aki elviszi ezt a levelet attól érdeklődj ki jön és azzal küldj Te is valamit.

A vagon tetején a fákat egy kisé összeraktuk, úgy védtük magunkat a decemberi hidegtől. Csonttá fagytunk mire megérkeztünk, de semmit nem bántunk csak láthassuk őket. Attól is féltünk kellett, hogy oda tudjuk-e adni a csomagot. Szerencsém volt, a csomagot a katonák átvették és a férjemet is láttam néhány percre. A drótkerítésen keresztül tudtunk egy kicsit beszélgetni. Akkor mondta hogy nagyon jó hogy hoztam valamit enni, mert már 5 napja nem kaptak egy falat kenyeret sem. Akkor már férjem nagyon le volt fogyva. Addig sose volt beteg, mindig pedáns volt, most gondozatlan és beteges volt a kinézete. Tisztálkodni nem tudtak, a hideg padlón aludtak, enni alig kaptak.

Drága Julikám! 1944. XII. 4.

Nem tudom, hogy itt voltál-e még amikor a zsákot kiküldtem, mert elég sokára kaptam meg a csomagot azután hogy beszéltem veled. Írtam egy cédulát is, de elfelejtettem örömben megírni, hogy Szabó Kálmán már nincs itt az ő csapata elment tovább valahova és így Szabó Árpád vette át a csomagot és ő kért, hogy írjam meg ezt Neked, hogy mond meg Ilonkának és azt is, hogy a zsákot is megtartja mert nincs hátizsákja, tudasd majd Ilonkával. Nagyon jó minden amit küldtél és éppen jókor jött, mert már 5 napja nem kaptunk egy falat kenyeret sem. A felét a holmíknak átadtam Bélának, ő is megörült neki. Csak Téged sajnállak nagyon, hogy ezt a hosszú utat megteitted és fáj, hogy még csak meg sem csókolhattuk egymást és nem beszélhettük ki magunkat, pedig nagyon sok kérdezni valóm lett volna, hogy mi van otthon és hogy mint vagytok, ha tudsz valakit, hogy jön küldj egy hosszú levelet, csak úgy kell eldugni, hogy ne találják meg, mert minden csomagot átmotoznak és a levelet és italfélét kivesszik. Az enyémben a levelet nem vették észre így megkaptam, csak sajnós a tejet kivették, úgy látszik nem nézték mi van benne, de mivel üveg volt, hát nem hagyták meg. próbáltam utánajárni hátha megkapom, de nem sikerült, pedig nagyon jó lett volna, más meg volt minden. Bosznainét keressd fel az ő urához fog jönni Balázsi a korcsmáros annak is itt a fia és már ő hozott egyszer Bosznainak is csomagot. Nekem elég, ha küldsz egy kis kenyeret, ha van még egy kis marmaládét is, egy kis krumplit, jó lesz sütni. Itt van Pálóczi Sanyi is. Akkor találkoztam vele amikor a csomagot

kaptam, megkínáltam őtet is, azt mondja Sanyi Ungváron maradt, újságírónak csapott fel és így nem hozták el, szerencséje van. Mi van azokkal akik ruszinnak és csehnek vallották magukat, nem kellett ezt igazolni? Mi újság a malomban, kaptál tőlük pénzt? Sajnálom szegény Gabikámat, hogy oroszul kell tanulnia, hogy megy neki, gondolom nehezen, ki tanítja? Magdikám mit csinál, emleget-e engem? A rokonságot és ismerősöket csókolom és üdvözlöm. A jó Isten vigyázzon rátok. Szeretettel csókollak mindnyájatokat

Géza.

Megfázva, betegen érkeztem haza. Szerencse, hogy öcsém mennyasszonya ott volt a gyerekekkel és segített.

A következő levelet december 11-én írta. Abban írta, hogy beteg, hasmenése van. Sajnos majdnem mindenki megbetegedett, mert a Latorca vizét használták ivóvízként, amibe belefolyt a szenny. Minden levele után napokig sírtam. Ebben a levélben is írta, hogy 600-an vannak az istállóban és még egy kis szalma sincs alattuk.

Drága Juliám! Hétfő, XII. 11

Ha még nem küldtél eddig csomagot, hát ne is küldj, mert szombaton jött Árvay Gézának, de ő közben hazament a lába végett és így én vettem át az ő csomagját, tehát van mit ennem, csak az a baj, hogy étvágyam nincs. Sajnos elkapott a hasmars, mint majdnem mindenkit és így nem is szabad ennem, lehet mondani, hogy csak teán élek, ezt kaptunk is egy párszor, cukrot is kaptunk minden nap. Teát vettem kenyérért egy zsidó fiutól kb. 5 dkg-ot, méghozzá orosz és így van mit főzni. Ha majd küldsz csomagot süss egy kis kekszet jó lesz cukor nélkül is, a hasmenés ellen is jó.

Még most sem tudjuk, hogy mi lesz velünk, az hírlik, hogy rövidesen hazamegyünk, de hogy mikor lesz csak a jó Isten tudja. Lassan tönk्रे megyünk mindnyájan a rossz élelmezés és a rossz fekvőhely végett. Mi például egy istállóban vagyunk 600-an, elhiheted nem valami kellemes, legalább volna szalma alattunk, de nincs és így ruhátul alszunk.

De bízom a jó Istenben, hogy hazasegít egyszer hozzátok és akkor minden jó lesz. Szeretettel csókollak mindnyájatokat

Géza

Karácsony előtt Irénkével együtt készültünk menni hozzájuk. A gyerekeket elvállalta a szomszéd asszony. Mivel öcsém is beteg volt, próbáltunk gyógyszereket is keríteni. Sikerült szénport és más gyógyszert szereznünk. Az út most is nagyon nehéz volt. Sikerült egy szekeret megfogadnunk, nagyon nehezen tudtuk a pénzt összeszedni rá, de nem bántuk csak menjünk. A csomagot be is tudtuk küldeni, de őket nem láttuk. Akkor már nagyon sok beteg volt a lágerben. Nagyon nehéz volt az út. A fagyos, göröngyös úton összefagyva értünk. Nekem a terhességemre nagyon rossz volt a rázás és a megfázás és még nem is láthattam.

Eljött az első olyan Karácsony, amikor nem voltunk együtt. Sanyi öcsém eljött Ungvárról, hozott a gyerekeknek egy kis ajándékot meg nekem valamennyi pénzt, hogy tudjunk élni. Nagyon szomorú volt a Karácsony, imádkoztunk és csak róla, férjemről beszélgettünk. Karácsony után kaptam meg a december 27-én írt levelét. Abban írta le, hogy töltötték őket ott a lágerben a Karácsonyt. Ebben a levélben írta, hogy tifusz járvány van a lágerben és 1945. január 5-ig zárlat alatt van a láger. Mindig abban hitt, hogy hamar haza engedik őket.

Drága Juliám! Szerda, XII. 27.

Elmúlt a karácsony is és még mindig nincs szabadulás, sajnos nagyon szomorú volt a karácsonyunk, ilyen még nem volt, eddig ha voltam is sokat távol tőletek Karácsonykor azért mindig együtt voltunk. Szent estén énekelünk és imádkoztunk sokat és haza gondoltunk mindnyájan szeretteinkre, én sokat sírtam és elgondoltam, hogy

mint az előbbiek voltak mikor együtt lehattunk mindannyian, de bízom a jó Istenben, hogy több ilyen szomorú karácsonyunk nem lesz. Itt most az a hír járja, hogy alakult egy vörös magyar kormány és az fog felettünk intézkedni rövidesen, úgy halljuk, sorozni fognak 45 évig és aki beválik az katoná lesz a vörös magyar hadseregben, még ez is jobb volna mint itt ahol most vagyunk, mert mint katonák jobb ellátást kapnánk és szabadabb az ember nem pedig fogoly mint itt és legalább a családjainkról is gondoskodnak valamennyire. Most itt sajnos tifusz járvány van és így zárlat alatt vagyunk január 5-ig, ekkor feloldják a tábor ha több megbetegedés nem történik, tehát hazamenésről csak jan. 5 után lehet szó. Hála Istennek már jobban érzem magam, naponta csak egyszer van székeletem, igaz hogy még híg de legalább nem kell szaladgálnom. Az étvágyam is jobb és az a szerencsém, hogy mindig van aki valamivel megkínál. Szent este például sonkát ettem, első nap reggel szintén, délben töltött káposztát este rántott csirkét és közben süteményt is, de szívesebben ettem volna akár mit csak otthon lehettem volna köztetek. A két ünnepnap máskülönbén úgy telt el mint a többi napok, hajtották az embereket fáért a hegyre még jó, hogy nekem nem kell mennem mert századírnök vagyok és így mentesítve vagyok a munka alól. Béla is jobban érzi magát úgy látszik, hogy a szénpor használt mindkettőnknek, csak neki most egy rossz foga van gyulladásban és fáj és meg van dagadva az arca. Te és a gyerekek hogy vagytok, nem vagytok betegek remélem, hogy érkezettek haza innen Irénkével? Ha tudsz valamit nekünk készíteni, de csak olyat amiért nem kell pénzt kiadnod, mert tudom, hogy az kevés van, akkor Irénkével küld el, könnyebb neki jönni, mint neked és remélem vállalkozik is rá. A napokban sikerült egy levelet kijuttatnom remélem megkaptad. Gabika jár még iskolába? mert úgy hallottam, hogy a magyar gyerekeket nem engedik jární, igaz ez? Juliám megkérnélek, hogy küldj egy kis befőttes és egy üveg paradicsomot ha be tudnád úgy csomagolni hogy ne törjön össze, nagyon jó volna itt az ilyesmi. Többet egyelőre nem írok mert talán most már ki is tudom juttatni. Románszkiról és Kovács Kálmánról nem tudok semmit, csak annyit, hogy itt nincsenek elvitték innen őket munkára valahova. Szeretettel csókollak a gyerekekkel együtt hű férjed

Géza.

Küldj egy kis írópapírt és olvasnivalót, de azt dugd el jól mert kiveszik és a levelet is dugd el valami doboz fenekére az ennivaló alá. Csókol Géza.

Baksa Pista is meghalt.

A következő levelen csak az van írva, hogy vasárnap, de tartalmából ítélve ez a levél a december 27-i után íródott. Akkor Irénke volt ott, ő vitte a csomagot. Nagyon rossz kosztot kaptak akkor már a lágerben. Ha otthonról nem tudtunk volna nekik valamit küldeni, biztos éhen halnak. Ebben a levélben is írta, hogy már egy hete nem kaptak cukrot.

Drága Juliám! Vasárnap

A csomagot megkaptuk rendben nem hiányzott semmi a cédula szerint. Elosztotunk Bélával, a káposzta nagyon finom volt felmelegítve paradicsommal leöntve aztán a fasírozott volt még nagyon jó meg a hurka, hála Istennek az étvágyam újra rendben van és jól érzem magam, csak most az a baj, hogy már nem nagyon van mit enni. Nagyon örülök, hogy nincs semmi bajotok nem vagytok betegek hála Istennek érte. Sanyitól nagyon szép, hogy gondolt Reátok legalább van egy kis pénz és a gyerekeknek is örömet szerzett Karácsonyra az ajándékokkal. Mamának köszönöm a süteményt, csókolom őket. Tibiről és Dezsőről nincs semmi hír? Sanyiról mit tudsz beteg még? Most itt lehet jelentkezni az új magyar hadseregbe, persze jelentkezniünk majd nem mind, csak innen szabadulhassunk, katonának csak jobb lesz ott legalább rendes koszt van és az elszállásolás is más és remélhetőleg nem tart már sokáig a

háború és aztán nyugodtabb lesz az életünk. Béla szegény rossz bőrben van lázas már 5 napja és alig eszik valamit, ma megy a gyengélkedőre, jó volna ha bent tartanák ott jobb helyen volna mint itt az istállóban a földön, de hiába beszéltem neki eddig nem akart menni, pedig neki lett volna jobb.

Juliám ha hozol csomagot hozz valami kész főtt holmit, amit itt meg lehet melegíteni pl. túrós vagy káposztás haluskát, hidegen papírba is lehet csomagolni, egy kis levest üvegben, savanyúságot, ha húst hozol fasírozottat hozz apró darabokba sütvé, kenyeret kettőt és ha még van paradicsomot, egy kis krumplit, jó volna egy kis székelygulyás, a malomból kérj részemre egy üveg olajat és egy zacskó pucolt magot.

* A zsákokat és edényeket sajnos nem tudom haza küldeni, mert ezeket mind elveszik éppen ezért amit csak lehet papírba csomagolj, kérj a malomból papírt és rendes zsákot majd visszaviszem, mond, hogy nekem kell csomagolni bele. Juliám, ha még eszedbe jut valami amit főzve lehet hozni, akkor hozz, de csak úgy ha nem magatoktól vonod meg.

A jó Isten áldjon meg benneteket és vigyázzon reátok. Szeretettel csókollak mindnyájatokat Géza.

Béla is csókját küldi Irénkének is.

A szomszéd Károlytal mi van, ott van még? Szegény Bözsit sajnálom, gondolom, hogy milyen nyugtalan.

Cukrot egy hete nem kaptam. Így sem kávét sem teát nem iszom. Küldj egy tinta ceruzát ha van otthon és papírt. Borspótlót és ha van paprikát is csomagolj.

Januárban még egyszer voltam Szolyván. Akkor Munkácsig egy szekeren, Munkács-tól tehervonattal mentem. Sajnos akkor sem sikerült látnom. Próbálkoztunk az asszonyokkal felmászni a hegy oldalán, hogy láthassuk őket, de az orosz katona észrevette és majdnem lelőt. Így csak beküldeni tudtuk a csomagot.

Mikor kapta az utolsó levelet?

•Ezután még két kis cetlit kaptam a férjemtől. 1945. január 19-én és január 20-án írta. Ebben írta, hogy több csomagot ne küldjek, mert vasárnap viszik el őket Szolyváról, hogy hova, nem tudják. Csak akkor tudják meg, mikor megérkeznek. Csak abban reménykedett, hogy olyan helyre kerülnek, ahonnan küldhet levelet és kaphat hírt itthonról.

Béla öcsém sajnos tifuszos lett, de ennek köszönhető, hogy elengedték. Mint a csontváz olyan volt, amikor hazakerült. Én gondoltam, kezeltem, csak a jó Isten mentett meg engem és a gyerekeket, hogy nem kaptam meg a betegséget. Férjem is beteg volt már akkor, ő is bement az orvoshoz, kérte, hogy engedjék haza, de az orvos kidobta: még nem olyan, mint egy csontváz.

A január 20-án írt kis levél, amit valami zsíros papírra írt (biztos már nem volt papírja) volt az utolsó tőle kapott hír.

Drága Juliám! Péntek 19-én

Hónap megyünk el Szolyváról, hogy hova nem tudjuk. Csomagot ne küldj többet. A jó Isten áldjon meg benneteket és vigyázzon rátok. Szeretettel csókollak a gyerekekkel együtt

Géza.

Drága Juliám! 20-án szombat

Hónap elmegyünk Szolyváról, csak sajnos nem tudjuk hova. Tegnap is elment 1000 ember. Egyes verziók szerint ki az országból, más szerint Munkács és harmadik szerint Ungvár felé, de hát ez egyik sem biztos. Azt is hallottuk, hogy 400-anként leszünk elosztva üzemekbe bent az ország területén, sajnos ezt mind csak akkor fogjuk tudni ha megérkezünk rendeltetési helyünkre. Csak legalább onnan is tudnánk küldeni levelet és otthonról is kaphatnánk hírt. Gondolom Béla milyen boldog, bár

nekem is sikerült volna haza jutni. Voltam én is felülvizsgálaton, de kidobott az orvos, mert nem vagyok olyan egészen mint a csontváz, meg aztán szerencsétől is függ, kinek hogy sikerül, nekem sajnos nem sikerült. De remélem a jó Isten csak haza segít engem is Hozzád és a két drága gyermekemhez.

Ezeket az edényeket Nagy Szilárd megigérte, hogy hazajuttatja, nem mind a miénk, de majd ha haza kerülünk ki-ki megkapja a sajátját. A jó Isten óvjon meg benneteket minden bajtól és rossztól és adjon mindnyájatoknak jó egészséget.

Szeretettel csókollak drága gyermekeimmel együtt

Géza.

Bélának üzenem viselje magát rendesen.

Hogyan jutott tudomására férje halála?

•Majd csak azoktól, akiknek sikerült hazajönni, tudtam meg, hogy férjem már az úton nagyon beteg volt. Gyalog hajtották őket Szolyvárról Novij Szamborba. Ott volt egy nagyobb gyűjtő- és elosztó tábor. Tél végén, tavasszal lassan kezdtek hazatérni a lágerből az emberek. Mi asszonyok a gyerekekkel együtt minden nap jártunk a vonathoz. Marhavagonokban jöttek az emberek, de az én Gézám nem jött. Egyszer hazajött unokatestvérem, Lőrincz Bertalan, ő mondta, hogy ne várjam haza Gézát, mert még Novij Szamborban meghalt. Láttam, amikor a csonttá fagyott hullákat egy nagy gödörbe dobálták. Férjemnek szép bőrkabátja volt. Egy orosz katona húzta le róla, amikor unokatestvérem észrevette, hogy a belső zsebében van valami, megkérte a katonát hadd vegye ki, mert neki ez rokon. Megengedte. Néhány levél, amit én írtam és egy fénykép volt az, amelyen én vagyok a két gyerekkel. A fénykép megvan ma is, a levelek sajnos elkallódtak. A képen ma is látszik, hogy megviselt, megtört egy kicsit. Ezeket unokatestvérem hozta haza. Így hittem el, hogy soha nem tér haza.

Milyen volt az élet ezután?

•Beteg lettem, a téli megfázások, a székéren rázkódás megtette a hatást. Meghalt a magzatom, három hétig holtan hordtam, alig tudtak megmenteni. Kis fiú lett volna a harmadik gyermekünk.

Közben Sanyi öcsém Magyarországon kapott állást, nekem is talált lakást és állást, de akkor én még vártam haza a férjem, biztos voltam benne, hogy hazajön. Nem tudtam elhinni, hogy meghalt. Amikor megtudtam, hogy nem jön haza, már lezárták a határt. Itt maradtam két kis gyermekkel és nagyon beteg testvéremmel. Hála Istennek testvérem meggyógyult, de egész hátra levő életében hordta a láger nyomait.

Hivatalos igazolást arról, hogy férjem a lágerben pusztult el soha nem kaptam. Amikor később a fiam iskolai tandíjfelmentéséhez szükséges lett volna az igazolás, hogy egyedül neveltem a gyerekeket, kerestettem a Vörös Keresztesen keresztül, de azt a választ kaptam, hogy az első időkben még nem volt nyilvántartás az elhunytakról.

Hogyan élt a család?

•Nagyon nehéz beszélni azokról az időről, a bánat és a megélhetési gondok olyan nagyok voltak, hogy ma csodálkozom, hogy bírtam ki. Erőt adott az, hogy fel kellett nevelnem két gyermekemet, meggyógyítani beteg öcsémet. A tartalékaink elfogytak, a malomból is lassan elmaradt a segély. Ennünk kellett, a gyerekeknek ruhára és cipőre volt szükségük. Az volt a szerencsém, hogy nagyon szép kelengyém volt: hímzések, ágynemű, asztalnemű és sok szép ruhám. A falun még több volt az élelem és nekem voltak ismerőseim. Lassan nagyon sok mindent cseréltem élelemre. A gyerekágyért egy zsák krumplit kaptam. Magdika nagyon megsíratta egy piros mintás szoknyámat, de egy libát kaptam érte.

A Lehel utcai házát, amiben laktunk, a hatóság nagynak találta számunkra. Először egy orosz repülő hászpart költöztetett a fél házba, majd egy poltavai ukrán patikusnőt, aki amikor utazott haza, megszabadított a még megmaradt holmimtól. Keserves

időket éltünk. Munkát kellett keresnem. Ez nagyon nehéz volt kis gyerekek mellett. Az embereknek nem volt se ideje se kedve a kézimunkázáshoz.

1946. március 1-én sikerült elhelyezkedni a Beregszászi Ruhagyár bedolgozó munkásaként. Haza adták a kiszabott anyagot és otthon kellett megvarrni. Nagyon nagy volt a terv, nehezen lehetett teljesíteni és úgy is nagyon kevés fizetést kaptunk, de legalább a legfontosabbra jutott. Két évig dolgoztam a gyárban, amikor megszüntették a bedolgozást. Három műszakban a gyerekek miatt nem tudtam dolgozni. Így munka nélkül maradtam.

Már mind a két gyerek iskolás volt. Az iskola mellett zeneiskolába is jártak: Gabi hegedűn, Magdi zongorán tanult.

Három hónap múlva újra dolgozni kezdtem. A kórház szemészeti osztályán mint takarítónő. Nagyon nehéz volt, csak nyolc hónapig bírtam. Aztán 1949-től a Villanytelepen pénztáros voltam egész a nyugdíjba vonulásig.

Gabi nagyon tehetséges hegedűs volt. Az általános iskola befejezése után az Ungvári Zeneművészeti Szakközépiskolában folytatta tanulmányait. Itthonról nem tudtam segíteni, ezért az első évben elvállalta az iskola fűtését. Második évben már nem fűtött, mert a hegedű tanára tanítványokat keresett neki. Még haza is adott valamennyit a fizetéséből. A szakiskolát kitüntetéssel végezte el és utána a Lembergi Konzervatóriumban tanult tovább. Ott már a második évtől a Lembergi Szimfónikus zenekarban dolgozott, így tanulásához megkereste az anyagiakat. A konzervatórium elvégzése után a Lembergi Állami Operaház zenekarában dolgozik. Ma a zenekar szólamvezető hegedűművésze.

Magdi pedagógus. Pedagógiai gyakorlatát korán kezdte. Még csak negyedikes elemista volt, amikor már tanítványai voltak. Néhány tőle egy-két évvel lejjebb tanuló gyerekek segítettek a tanulásban, ezért kis fizetést is kapott. Az Ungvári Egyetem matematika karát végezte el és mint matematika tanár dolgozik.

Tőlem sokan megkérdezték, hogy tudom taníttatni mind a két gyereket. Erre csak azt mondom, hogy a tehetséges gyerekek megérdemlik, hogy megtegyünk mindent a tanulásukért. Az én gyermekeim soha nem követelődtek, igyekeztek maguk is megteremteni az alapot a tanulásukhoz. Szerényen éltünk. Minden örömöm bennük volt és van ma is.

Hogyan él ma egy nyugdíjas nagymama?

• Mióta nyugdíjas vagyok újra foglalkozom iparművészettel. A nyugdíjam nagyon alacsony, így kézimunka előrajzolással, művirágok készítésével egészítem ki a nyugdíjamat.

86 éves vagyok, de még mindig dolgozom. A kis kertemet egyedül művelem meg. Kell a mozgás. Nagyon szeretem a természetet, az idén is többször voltam gombázni az erdőben.

Büszke vagyok gyermekeimre, boldog vagyok, hogy harmonikus családi életet élnek. Négy unokám van. Kettő már befejezték az egyetemet, kettő még tanul. Egyik Debrecenben az Agrártudományi Egyetemen, a másik a Lembergi Konzervatóriumban. Öt dédunokám is van.

Bagu Balázs – Tuba Géza